

Kronoreservaten på Omberg

Av F. Aminoff

I kronoparken *Omberg* har domänstyrelsen hittills avsatt fyra kronoreservat:

1. ett *urskogsartat* område, huvudsakligen bevuxet med *gran* och beläget emellan Sjövägen och Vättern;
2. ett område med *gammal spontan gran* kring Hjässatorget;
3. en strandzon utmed Vättern med *bok* och *andra löviräd*;
4. ett område med *idegran* utmed vägen från Borgham till Stocklycke invid den brant ner till Vättern, som kallas Västra väggar.

Dessa fyra reservat representera, som av det följande närmare framgår, vart för sig olika typer, avsedda att i det väsentliga bevaras så länge det — med hänsyn till den naturliga utvecklingen och andra, ej förutsedda förhållanden — kan bli möjligt.

Kronoparken *Omberg* ingår i ett gammalt kulturlandskap — detta "berg", som med sina marker av såväl högsta som lägsta bonitet, sin mångfald av olika inhemska och främmande trädslag och sin växling av naturliga och odlade skogsbestånd vid varje nytt besök avslöjar nya hemligheter och framstår som ett av Sydsveriges mest säregna, natursköna skogsområden.

Från kulturhistoriska, skogliga, landskapliga och andra synpunkter vore det önskvärdt att reservat, representativa för typer av andra slag än de nu ifrågasvarande, kunde bli avsatta. Genom enkla ingrepp i form av infälling av någon trädgrupp eller annan åtgärd, kunde helt visst nya naturvärden skapas. — Sedan rätt länge arbetar man här för gynnande av lövskogen — ett led i en vällovlig strävan att främja naturskönheten.

I det följande lämnas en summarisk redogörelse för de fyra hittills avsatta reservaten.

1. Beslut om avsättning av detta område meddelades av domänstyrelsen den 18/4 1935 efter initiativ av dåvarande jägmästaren i Ombergs skolrevir Th. Grinndal. Det är beskrivet av Olov Hedberg i Kungl. svenska vetenskapsakademiens "Avhandlingar i naturskyddsärenden", nr 5 1949, i en avhandling: "Vegetation och flora inom Ombergs skyddsområde".

Ytvidden är 12 hektar. Berggrunden är röd granit och är, i likhet med väsentliga delar av Omberg, täckt med lösa jordlager av moränlera av hög kalkhalt. Inemot två tredjedelar av området är bevuxet med naturbestånd — en urskogsartad granskog i åldrar upp till över 200 år med inblandning av tall, klibbal och enstaka gamla ekar och med rik vegetation av mullväxter. Ännu vid tiden för fridlysningen funnos granar med höjder av inemot 40 meter. Den övriga delen av området täckes av medelålders, odlade tall- och granbestånd. Naturbestånden synas tidigare ej vara i annan mån berörda av avverkning än för tillvaratagandet av torrskog och vindfällen. Enligt domänstyrelsens fridlysningsbeslut skall området "för framtiden sparas och skyddas", vilket innebär att varken avverkning eller andra ingrepp skulle få ske. Rätt betydande stormhärjningar ha förekommit efter fridlysningen och detta har framtvingat uttag av vindfällen utmed vägar, som begränsa området.

Syftet med denna fridlysning är att, så länge som möjligt, bevara en kvarleva av de spontant, äldre till följd av den bördiga

En missbildad bok i strandreservatet på kronoparken Omberg. Foto: F. Aminoff 15.5.48.

jordmänen på Omberg ståtliga gransmahällen, som till stor del täckte berget, innan skogsodlingar i väsentlig omfattning sattes in under det förra seklets senare hälft och innan starka stormhärjningar på betydande arealer härjat och spolierat de gamla bestånden. Inom några få decennier torde dessa naturliga granskogars saga vara all, i den mån de ej i särskilda fall beredas skydd.

2. Detta område avsattes som reservat genom beslut av domänstyrelsen den 2/7 1946. Närmast kan det betecknas som en *naturpark*. Det omfattar en areal av 2,5 hektar, är beläget kring Hjässatorget och genomkorsas av landsvägen från Ombergs gamla skogsskola ner till Stocklycke. "Torget" är ett plant område, norr om och nedanför Hjässan. I likhet med det förra området utgör det en rest av de gamla,

spontana ört- och gräsrika granskogarna på Omberg. Här är en mycket anlitad mötes- och festplats, dit allmänheten sommartid strömmar till, en omständighet som genom en intensiv marknötning bidragit till att reservatet alls ej företer den bild av jämförelsevis orörd gammal skog som området 1.

Syftet med fridlysningen är att så länge som möjligt bevara en imponerande ram av gammalskog kring Hjässatorget. Med hänsyn till områdets karaktär skola, i fortsättningen liksom hittills, torra och vindfällda träd omhändertagas. Självföryngring av silvergran, inkommen från närbelägna bestånd av utländsk extraktion och som påtagligen förvanskar bilden av svensk naturskog, skall hållas undan.

3. Denna strandzon, fridlyst av domänstyrelsen den 12/7 1946 och med en ytvidd

av 3 hektar, representerar en helt annan naturbild än de två föregående reservaten. Den kan betecknas som en *lövlund* med *bok* som dominant jämte enstaka ekar, askar och granar. Det geologiska underlaget, till väsentlig del moränmargel på granitgrund, tillhör Ombergs yppersta. Huvudbeståndets ålder är 130—160 år. Huruvida boken här i strandbältet är spontant eller — såsom inom andra delar av kronoparken, särskilt de södra — härstammar från införd bok synes vara tveksamt. Säret är här framförallt den talrika förekomsten av starkt greniga och flerstammiga bokar, sannolikt utbildade till sådan typ av den betning av hästar och nötkreatur, som förekom ända in på 1920-talet.

Busk-, ört- och gräsvegetationen är artrik. Nämnas må oxbär, tibast, gulsippa, skogsbingel, ramslök och skogslök.

Syftet med fridlysningen är att bevara ett prov på äldre, rätt grov skog i västslutning ner till Vättern med sina karakteristiska individ av "vränge bög"-typ, ett bestånd vari verkligt skogsvårdande åtgärder ej bedrivits. Belägenheten motiverar dess skyddande även från landskogsvårdens synpunkter. Av intresse blir att följa utvecklingen av den nya generation av bok, som växer upp sida vid sida av de gamla missformade bokarna.

Vid behandlingen av denna skog skola all gran ävensom torra eller avtorkande träd och vindfällena uttagas, så även stammar som trycka och stå till påtagligt hinder för den vidare utvecklingen av livskraftiga bokar, ekar och askar vare sig dessa äro av missbildad eller rakvuxen typ. Det är uppnåendet av en hög ålder och så grova dimensioner av en lövskog med dominerande bok, som man här vill söka befrämja.

4. Genom beslut den 22/4 1952 fridlyste domänstyrelsen detta inom kronoparkens västra del belägna område om 0,9 hektar av hänsyn till dess rikliga förekomst av *ide-*

gran. Linné (1745) skriver i sin "Öländska och Gothländska Resa" om Omberg: På västra sidan stod, över allt mycken gran och någon *Taxus* eller *Idé-gran*". Så är fallet även i våra dagar.

Förutom idegran i buskage och i enstaka exemplar växa här i glesa bestånd ek, björk, alm, tall, gran och lärk. Till följd av det vid Vättern exponerade läget uppnå träden i allmänhet rätt kläna dimensioner i grovlek och höjd. I busk- och örtskiktet träffar man tibast, vägtan, gulsippa, backsippa, skogsbingel och skogsvicker.

Syftet med fridlysningen är främst att söka bereda skydd och vård av idegran. Området skall behandlas genom avverkning och utröjning av sådana buskar och träd, som allt för hårt konkurrera med idegran. All möjlig varsamhet skall därvid iakttagas, enär idegranen för sin trivsel synes tarva viss beskuggning. — Man må hysa den fromma önskan att allmänhetens våldförande på idegranen och jämväl på tibasten och backsippan skall i någon mån stävjas inom detta fredade område.

Sedan några år har fråga varit väckt om fridlysning i kronoparken av ett mindre hagmarksområde med bok, ek, björk, oxel, vildapel med flera slag av träd och buskar i syfte att så vitt möjligt bevara ett prov på en vegetationstyp, som torde ha varit karakteristisk för vissa områden av kronoparken, innan de omfattande skogsodlingarnas påbörjades, ävensom av ett kalkkärr av värde för, bland annat, pollenundersökningar.

Ni kan göra Er goda EXTRAINKOMSTER

med några timmars lätt arbete genom
att medverka till spridningen av

SVERIGES NATUR
på Eder ort

Upplysningar får Ni genom expeditionen

Rovstekeln som flugfångare

Av fil. dr Anton Jansson

Från stadens trädgårdsarbetare, vilka varit sysselsatta på Stora holmen i Svartån, som genomflyter Örebro, uppvaktas jag med ett konvolut, innehållande fem döda steklar och en fluga, vid vars snabel en av steklarna bitit sig fast. Steklarna hade infångats på Stora holmen, där de gräva gångar i gräsmattorna, så att arbetarna voro bekymrade för att dessa skulle undermineras. Jag kunde lugna dem med att någon sådan fara inte förelåg. Södra sidan av Stora holmen har slänter ned mot Svartån, sydexponerade således, och de sol- och värmeälskande steklarna ha funnit dessa slänter med deras sandblandade mylla vara mycket lämpliga för bobyggande, vilket har med grävning att göra. Här är på våren och sommaren ett riktigt eldorado för den som vill studera olika arter jordbins och grävsteklars liv och vanor och inte minst deras parasiter, bin av släktena *Nomada* och *Sphex* och flugor av släktet *Bombylius* och andra.

Den stekel det nu gällde var en rovel eller grävstekel, svart- och gulblandad ungefär som en geting, och som på grund av sin blanka, glänsande kropp på svenska kallas glattstekel. Dess vetenskapliga namn är *Mellinus arvensis*. Flugan som blivit stekelns rov, var en av våra grannaste spyflugor, den glänsande stålblå *Lucilia caesar*.

Rovsteklarna, vilka i vårt land uppgå till inemot tvåhundra arter, leva inte, såsom man skulle kunna tro av namnet, av rov. Taga de någon för egen del näring, så blir det honung ur

blommornas kalkar. Rovet är utslutande avsett för avkommans räknning. Olika rovsteklar, d.v.s. arter av olika släkten, insamla rov av mycket olika slag: flugor, bladlöss, fjärillarver, skinnbaggar, skalbaggar, spindlar o.s.v., men varje art håller sig i regel till sitt bestämda slag av rov.

Vår *Mellinus* har specialiserat sig på flugor, av de större slagen, och han skulle sålunda kunna betraktas som en nyttig insekt, om han nu blott hölle sig till de för människan som skadedjur betraktade arterna. Han uppträder relativt sent på sommaren, och då han i juli visar sig, gräver honan i någon helst sluttande sandmark, där gräset inte växer för tätt, en gång rakt ned i marken, varvid sanden uppkastas utanför gången. Denna kan sträcka sig ända till en halv meter ned i marken. I denna gång vistas *Mellinus*, vilken liksom alla steklar är soldyrkare, i ruskigt väder. Så fort solen åter visar sig, kommer han i verksamhet. Man kan inte se något av det, men genom undersökning vet man att utefter huvudgången anläggs korta sidokamrar. Dessa äro avsedda för rovet, som larverna skola ha till spis.

Detta rov, flugorna, fångar *Mellinus* där det är gott om dessa otrevliga insekter, och dessa hålla ju gärna till på osnygga platser, t.ex. på spilling av nötkreatur eller hästar. Han är en förslagen jägare, som försiktigt närmar sig sitt rov, stannar framför detsamma på ett par centimeters avstånd, hukar sig ned och liksom en katt med ett språng är över flugan, ja, han t.o.m.